

Developing a Quran-based Emotional Intelligence Questionnaire

✉ **Seyed Hossein Heidari Khormezi** / PhD in Quran and Sciences, Majoring in Psychology, Al-Mustafa International University
shheidari3274@gmail.com

Mohammad Mahdi Safuraei Parizi / Assistant Professor, Department of Psychology, Al- Al-Mustafa International University
m_safurayi@miu.ac.ir

Received: 2025/01/30 - **Accepted:** 2025/04/21

Abstract

This study aimed to develop a Quran-based emotional intelligence measurement questionnaire. The method of this quantitative research was a survey-based fieldwork. The statistical population consisted of men and women over 20 years of age from the cities of Qom, Tehran, Isfahan, Mashhad, and Yazd. This questionnaire is based on the author's previous research, in which the components of Quran-based emotional intelligence were extracted and verified. In the first stage, based on the obtained components, items were designed and provided to experts to examine content validity. The content validity index (0.79) and relative coefficient (0.49) indicated the content validity of the items; in the next stage, the questionnaire was administered to a sample of 840 people to examine the reliability and construct validity. The findings showed: a) The Quran-based emotional intelligence questionnaire has desirable psychometric properties; b) The reliability of the questionnaire using Cronbach's alpha method is 0.97 for the entire questionnaire, and for each of the components: faith beliefs (0.96), interpersonal emotion control (0.85), empathy (0.81), intrapersonal emotion control (0.85), imperviousness (0.78), divine inspirations (0.72), religious responsibility (0.84), and forgiveness (0.74); c) The results of factor analysis showed that the questionnaire has good construct validity; therefore, this tool has good underlying factors for measuring emotional intelligence and can be used in research and measurement.

Keywords: Emotional intelligence, Emotion Control, Empathy, Accountability, Quran-based.

ساخت پرسش نامه هوش هیجانی قرآن بنیان

shheidari3274@gmail.com

m_safurayi@miu.ac.ir

سیدحسین حیدری خورمیزی / دکترای قرآن و علوم، گرایش روان‌شناسی جامعه المصطفی العالمیه

محمد مهدی صفورائی پاریزی / دانشیار گروه روان‌شناسی جامعه المصطفی العالمیه

دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۱ - پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت پرسش‌نامه سنجش هوش هیجانی قرآن بنیان انجام شد. روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری، مردان و زنان بالای ۲۰ سال از شهرهای قم، تهران، اصفهان، مشهد و یزد بودند. این پرسش‌نامه بر پژوهش قبلی مؤلف استوار شده است که در آن مؤلفه‌های هوش هیجانی قرآن بنیان استخراج و به تأیید رسیده است. در مرحله اول بر اساس مؤلفه‌های به دست آمده، گویه‌هایی طراحی و جهت بررسی روایی محتوایی در اختیار کارشناسان قرار گرفت. شاخص روایی محتوا (۰/۷۹) و ضریب نسبی (۰/۴۹) نشان دهنده روایی محتوایی گویه‌ها بود؛ در مرحله بعد پرسش‌نامه در نمونه‌ای به اندازه ۸۴۰ نفر برای بررسی پایایی و روایی سازه اجرا شد. یافته‌ها نشان داد: الف) پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن بنیان از ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوبی برخوردار است؛ ب) پایایی پرسش‌نامه با روش آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۷، و برای هریک از مؤلفه‌های: باورهای ایمانی (۰/۹۶)، کنترل هیجانات بین فردی (۰/۸۵)، همدلی (۰/۸۱)، کنترل هیجانات درون فردی (۰/۸۵)، تأثیرناپذیری (۰/۷۸)، القائات الهی (۰/۷۲)، مسئولیت‌پذیری دینی (۰/۸۴) و بخشش (۰/۷۴) می‌باشد؛ ج) نتایج تحلیل عاملی نشان داد پرسش‌نامه از روایی سازه مطلوبی برخوردار است؛ لذا این ابزار دارای عوامل زیربنایی خوبی برای سنجش هوش هیجانی بوده و می‌توان از آن در تحقیق و سنجش استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: هوش هیجانی، کنترل هیجان، همدلی، مسئولیت‌پذیری، قرآن بنیان.

امروزه انسان‌ها برای انطباق با تغییرات و به‌منظور بقا و رشد در محیط‌های جدید و پیچیده، ویژگی‌های خاصی را لازم دارند و باید به ابزارهای خاصی مجهز باشند؛ زیرا آنچه مهم است، این است که باید هر روز نسبت به روز قبل چالاک‌تر و چابک‌تر باشیم. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌هایی که می‌تواند به انسان‌ها در پاسخ به این تغییرات کمک کند، هوش هیجانی است. امروزه روان‌شناسان توجه ویژه‌ای به این قابلیت‌ها و نقش آن در زندگی نموده‌اند و هر روز بر اهمیت آن به‌عنوان عاملی تأثیرگذار بر موفقیت در جوانب مختلف زندگی افزوده می‌شود (Goleman, 2001, p70). هوش شناختی در بهترین شرایط، تنها ۲۰ درصد از موفقیت فرد را تضمین می‌کند و ۸۰ درصد از موفقیت‌ها وابسته به عوامل دیگری همانند مهارت‌های هوش هیجانی است. افرادی که هوش هیجانی بالاتری دارند، مهارت‌های اجتماعی بهتر و روابط پایدارتری برقرار کرده و در برخورد با مشکلات بهتر عمل می‌کنند. اهمیت هوش هیجانی به‌حدی است که آن را جزء مهارت‌های لازم برای مدیریت تنش‌های روزانه می‌دانند و در نتیجه آن بهبودی در سلامت روان فرد حاصل می‌شود (جزینی و دیگران، ۱۳۹۹، ص ۲، به نقل از: Rosenstein & Stark, 2015).

تعریف‌ها و تبیین‌های متفاوتی از هوش هیجانی ارائه شده است؛ گلمن هوش هیجانی را نوعی مهارت اجتماعی و توانایی برقراری ارتباط مؤثر با دیگران می‌داند که همدردی با آنان، کنترل تکانش‌ها و حل تعارضات را دربر می‌گیرد (Goleman, 2001, p30). مایر آن را «مجموعه‌ای از توانایی‌های ذهنی که به شما کمک می‌کند احساسات خود و دیگران را درک کنید و در نهایت به توانایی تنظیم احساسات خویش نایل گردید» می‌داند (Mayer, Salovey & Caruso, 2000, p62). طبق دیدگاه بار - آن هوش هیجانی مجموعه‌ای از قابلیت‌ها، کارایی‌ها و مهارت‌های غیرشناختی است که بر توانایی فرد برای موفقیت در مقابله با اقتضائات و فشارهای محیطی اثر می‌گذارند. از دیدگاه او هوش هیجانی - اجتماعی از تقاطع و ارتباط متقابل مهارت‌ها و قابلیت‌های هیجانی و اجتماعی حاصل می‌شود و تعیین‌کننده این هستند که ما چقدر می‌توانیم به‌صورت مؤثر خودمان را بفهمیم و ابراز کنیم؟ چقدر می‌توانیم دیگران را درک کنیم و با آنها ارتباط برقرار کنیم؟ و چقدر می‌توانیم به‌طور مؤثر از عهده اقتضائات روزمره برآییم؟ (Bar-On, 2006, p.15-35). میردریکوندی معتقد است هوش هیجانی از عقل جاداشدنی نیست و بخشی از آن به‌حساب می‌آید. هوش هیجانی دارای دو محور اساسی ارتباط درون‌فردی و برون‌فردی است که این دو محور از محورهای هفت‌گانه عقل به‌حساب می‌آیند. وی هوش هیجانی را در یک عبارت کلی‌تر شامل مجموعه‌ای از توانایی‌های شناخت، درک و توصیف هیجان‌های خود و دیگران و پردازش صحیح آنها به‌منظور ارائه واکنش مناسب دانسته است، و بر این اساس، هوش هیجانی را «شناخت و پردازش صحیح عواطف خود و دیگران به‌نحوی که بتوانیم بر پایه آن، رفتاری مبتنی بر اخلاق، وجدان جمعی و معنویت داشته باشیم»، تعریف می‌کند (میردریکوندی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۲). همان‌گونه که از تعریف‌های یادشده، نمایان است، هوش هیجانی به‌معنای توانایی و مهارت شناخت هیجان‌های خود و دیگران، بروز هیجان‌ها، کنترل و مدیریت

آنها و در نهایت، برقراری ارتباط سالم و مناسب با خود و دیگران می‌باشد؛ لذا تعریف‌ها به‌رغم ظاهر متنوع و متفاوتشان، همگی روی یک محور اساسی تأکید دارند و آن هم آگاهی از هیجانات، مدیریت آنها و برقراری ارتباط اجتماعی مناسب است. با توجه به تعاریف هوش هیجانی در متون روان‌شناسی و مؤلفه‌هایی که برای آن ذکر شده است، کلیدواژه‌های هوش هیجانی در روان‌شناسی عبارت‌اند از: مهارت‌های درون‌فردی، مهارت‌های میان‌فردی، سازگاری، مدیریت استرس، کنترل احساسات، تفکر در اعمال خود، خودآگاهی، خودکنترلی، خودانگیزی، همدلی، روابط مؤثر (حیدری خورمیزی، ۱۴۰۳، ص ۱۱۲).

از منظر علم روان‌شناسی هیجان‌های مختلف؛ ازجمله ترس، خشم و غم، نقش مهمی در پاسخ‌های رفتاری، سرعت تصمیم‌گیری و روابط بین‌فردی دارند. بالین‌حال وقتی هیجان‌ها در زمان نامناسب یا با شدت نامتناسب برانگیخته شوند، می‌توانند به فرد آسیب بزنند و سلامت روان، روابط اجتماعی و سلامت جسمانی او را تهدید کنند. به همین جهت تنظیم مناسب هیجان، اهمیت زیادی پیدا می‌کند (Gross, 2015, p7-15). هوش هیجانی، افزون بر اثر مستقیمی که بر سلامت دارد، واسطه شخصیت و سلامت نیز است. با درک هیجان‌های خود می‌توان از میان مشکلات ماهرانه گذشت و از مشکلات بعدی اجتناب کرد. عکس این کار یعنی سرکوب احساسات به احساس تنش، استرس و اضطراب تبدیل می‌شود. مهارت‌های هوش هیجانی توانایی مغز، برای مقابله با اضطراب هیجانی را تقویت می‌کند (برادبری و گریوز، ۱۳۹۲، ص ۳۰).

از سویی دیگر، در اسلام به هیجان‌های انسان و مدیریت آن توجه زیادی شده است؛ هیجاناتی همچون محبت شدید به خداوند (بقره: ۱۶۵)، خوف الهی (انفال: ۲)، محبت (فتح: ۲۹)، خشم و کنترل آن (آل عمران: ۱۳۴). جالب آنکه طبق آیات قرآن به نظر می‌رسد لزوماً کنترل هیجانات ارادی نیست و در برخی موارد افراد با قرار گرفتن در مسیر ایمان از کنترل افاضه‌ای و القای غیبی برخوردار می‌شوند (علم‌الهدی، ۱۴۰۰، ص ۳-۳۲).

در آموزه‌های دینی به مؤلفه‌های هوش هیجانی؛ مانند خودآگاهی، خودمدیریتی و تسلط بر نفس، قدرت بروز احساسات و عواطف، قدرت شناخت حالات و هیجانات خود و دیگران، قدرت برقراری ارتباط سالم و سازنده با خود و دیگران، همدلی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، انعطاف‌پذیری، حل مسئله، مدیریت استرس، خلق عمومی، شادکامی، خوش‌بینی در مفاهیمی همچون خودشناسی، تواضع، غضب، حب و بغض، حسن خلق، غیرت، صبر، شجاعت و... پرداخته شده است (پورکرمان، ۱۳۹۵). مؤلف این مقاله نیز خود پیش‌تر در پژوهشی کیفی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های هوش هیجانی قرآن‌بنیان را استخراج کرده است. طبق این پژوهش، تعریف هوش هیجانی قرآن‌بنیان عبارت است از: «شناخت و پردازش صحیح هیجانات خود و دیگران به‌نحوی که بتوانیم بر پایه آن، ارتباط مناسبی با خداوند متعال، خود و دیگران برقرار کنیم». همچنین مؤلفه‌های هوش هیجانی قرآن‌بنیان عبارت‌اند از: باورهای ایمانی، کنترل هیجانات بین‌فردی، همدلی، کنترل هیجانات درون‌فردی، تأثیرناپذیری، القانات الهی، مسئولیت‌پذیری دینی و بخشش (حیدری خورمیزی، ۱۴۰۳، ص ۱۱۳).

مقصود از «ساخت پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان»، این است که سنجه‌ای برای اندازه‌گیری هوش هیجانی طراحی گردد؛ به‌نحوی که تمام ارکان این مفهوم علمی، مبتنی بر قرآن و سنت باشد. در مورد سنجش هوش هیجانی طبق بررسی‌های صورت‌گرفته، دو نوع سنجۀ هوش هیجانی وجود دارد: پرسش‌نامه‌های عملکردی و پرسش‌نامه‌های خودگزارشی. پرسش‌نامه‌های عملکردی پاسخ‌هایی دارد که می‌توان بر اساس هدف و معیارهای نمره‌گذاری از پیش تعیین‌شده، آنها را ارزیابی کرد؛ درحالی‌که پرسش‌نامه خودگزارشی از افراد می‌خواهد سطح هوش هیجانی خود را گزارش کنند. پرسش‌نامه‌های عملکردی هوش هیجانی عبارت‌اند از: ۱. مقیاس چند عامل هوش هیجانی؛ ۲. آزمون هوش هیجانی میسر - سالووی - کاروسو؛ ۳. مقیاس سطوح آگاهی هیجانی. پرسش‌نامه‌های خودگزارشی عبارت‌اند از: ۱. آزمون هوش هیجانی بار - آن؛ ۲. مقیاس صفت فراخلقی؛ ۳. پرسش‌نامه خودگزارشی شاته؛ ۴. مقیاس ناتوانی تشخیص و توصیف هیجانات تورنتو ۲۰؛ ۵. مقیاس هوش هیجانی وانگ؛ ۶. آزمون هوش هیجانی برادبری و گریوز (حسن‌زاده و ساداتی، ۱۴۰۰، ص ۹۰-۱۰۱).

بسیاری از سازه‌ها و مقیاس‌های موجود در روان‌شناسی معاصر مربوط به کشورها و فرهنگ‌های توسعه‌یافته است که در برخی موارد به شکل بنیادی با سایر فرهنگ‌ها، به‌ویژه فرهنگ‌هایی که شالوده‌آسانی آنها بر دین و آموزه‌های دینی قرار دارد، تفاوت‌های زیادی دارد، که ازجمله این سازه‌ها و مقیاس‌ها، هوش هیجانی و پرسش‌نامه مرتبط با آن است. پرسش‌نامه هوش هیجانی مورد تأکید در این پژوهش، پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان است که با هوش هیجانی در روان‌شناسی متفاوت است؛ زیرا هوش هیجانی قرآن‌بنیان جهت و مسیر الهی داشته و شامل ارتباط با خود، خداوند و دیگران بوده و نگاه دنیایی آخرتی در مدیریت درونی و بیرونی هیجانات و روابط لحاظ شده است که در هوش هیجانی مبتنی بر روان‌شناسی معاصر به آنها پرداخته نشده است؛ مضاف بر آنکه تا کنون پرسش‌نامه‌ای جهت سنجش هوش هیجانی مطابق با آموزه‌های دینی ساخته نشده است. بنابراین تدوین پرسش‌نامه سنجش هوش هیجانی بر اساس مبانی نظری قرآن کریم از ضرورت کافی برخوردار بود؛ ازاین‌رو هدف پژوهش حاضر ساخت پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن قرار داده شد.

روش پژوهش

ازآنجاکه محصول این پژوهش تهیه و ارائه پرسش‌نامه سنجش هوش هیجانی قرآن‌بنیان است، پایایی و رواسازی آن به‌صورت توصیفی از نوع پیمایشی انجام شد. مؤلفه‌های این پژوهش چنان‌که گفته شده، مبتنی بر پژوهش سابق مؤلف این مقاله بوده و عبارت‌اند از: باور ایمانی، هیجانات بین‌فردی، همدلی، کنترل، هیجانات درون‌فردی، تأثیرناپذیری، القائات الهی (کنترل افاضه‌ای)، مسئولیت‌پذیری، القائات شیطانی، بخشش. همچنین جامعه آماری این پژوهش مردان و زنان بالای ۲۰ سال از شهرهای قم، تهران، اصفهان، مشهد و یزد بودند. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری در دسترس (Convenience sampling) استفاده شده است. این روش از انواع نمونه‌گیری‌های غیراحتمالی است که باید آن را با احتیاط به‌کار برد (بلیکی، ۱۳۹۵، ص ۲۶۷).

در این پژوهش از روش آمار توصیفی و آمار استنباطی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده استفاده شد و سؤال‌های پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. برای بررسی روایی محتوا نظر کارشناسان از محاسبه ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و شاخص روایی محتوا (CVI) استفاده شد. با توجه به تعداد داوران (۱۵ نفر) مقدار بررسی شاخص روایی محتوا (CVI) نباید کمتر از ۰/۷۹ و ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) نباید کمتر از ۰/۴۹ باشد. برای بررسی روایی سازه از طرح تحلیل عاملی اکتشافی بهره گرفته شد. نهایتاً برای بررسی پایایی پرسش‌نامه از روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شد.

روش اجرای پژوهش

بدین منظور مراحل ذیل به صورت عملی طی شد:

مرحله اول، طراحی سؤال برای نشانگرها: برای سنجش هریک از نشانگرها تعدادی گویه ساخته شد که در نهایت پرسش‌نامه با ۱۵۳ گویه تهیه گردید؛

مرحله دوم، ارزیابی روایی محتوای گویه‌ها: بعد از تهیه ۱۵۳ گویه برای سنجش ۹ مؤلفه، به منظور بررسی روایی محتوا، فرم مربوطه تهیه و در اختیار کارشناسان قرار گرفت؛

مرحله سوم، ارزیابی پایایی پرسش‌نامه (اجرای پایلوت): این مرحله بر مشارکت کنندگان، با سطح تحصیلات متفاوت و بر نمونه‌ای ۹۳ نفره از جامعه آماری اجرا شد؛

مرحله چهارم، ارزیابی روایی سازه: برای بررسی روایی سازه و برآورد پارامترهای گویه‌ها، پرسش‌نامه نهایی (۱۴۳ سؤالی) در اختیار نمونه گسترده پژوهش قرار گرفت.

بعد از اجرای پرسش‌نامه، اطلاعات ۸۴۰ پرسش‌نامه که به صورت کامل پر شده بودند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. پرسش‌نامه‌هایی که به صورت ناقص پر شده بودند از تحلیل کنار گذاشته شدند. بررسی روایی سازه پرسش‌نامه به محقق در تعیین ساختار عاملی پرسش‌نامه کمک می‌کند. یکی از روش‌های برآورد روایی سازه، استفاده از روش آماری تحلیل عاملی (Factor analysis) است. دو کاربرد عمده تحلیل عاملی عبارت است از: پرورش آزمون و سازماندهی یا مفهوم‌سازی مجموعه‌ای از اندازه‌گیری‌ها. در پرورش آزمون هدف انتخاب ماده‌هایی است که در نسخه نهایی پرسش‌نامه ظاهر می‌شوند و تعیین اینکه آیا سازه مورد سنجش به وسیله پرسش‌نامه را می‌توان به وسیله زیرمقیاس‌های منطقی و ماندنی به بهترین وجه اندازه گرفت یا نه؟ عامل‌ها نشان می‌دهند کدام ماده‌ها به کدام زیرمقیاس‌ها مربوط اند (میرز، گامست و گارینو، ۱۴۰۱، ص ۵۸).

برای تأیید ساختار عاملی پرسش‌نامه، از تحلیل عاملی تأییدی (Confirmatory Factor Analysis) استفاده شد. تحلیل عاملی تأییدی روشی است که نشان می‌دهد چه میزان گویه‌های سنجش یک سازه به درستی انتخاب شده‌اند. در واقع در این روش مشخص می‌شود آیا سؤالاتی که در یک پرسش‌نامه برای سنجش هر عامل انتخاب شده است، مناسب می‌باشد یا خیر؟ بنابراین تحلیل عاملی تأییدی یک ابزار سنجش روایی پرسش‌نامه است و به روایی سازه یا مدل اندازه‌گیری نیز موسوم است (حبیبی و کلاهی، ۱۴۰۱، ص ۳۹-۶۴).

روش تحلیل عاملی تأییدی خود دو دسته اصلی دارد: در تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول (First order confirmatory factor analysis) یا رابطه عامل یا عامل‌ها (متغیرهای پنهان) با گویه‌ها (متغیرهای مشاهده‌پذیر) مورد سنجش قرار می‌گیرد. در این روش هیچ‌گونه رابطه‌ای بین متغیرهای پنهان مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. این نوع مدل اندازه‌گیری صرفاً برای اطمینان از آن است که متغیرهای پنهان درست اندازه‌گیری شده‌اند. در فاکتور آنالیز تأییدی مرتبه اول می‌توان رابطه یک عامل با چند گویه یا چند عامل با چند گویه را مورد بررسی قرار داد. در تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم (Second order confirmatory factor analysis) یا زمانی که یک سازه بزرگ خود از چند متغیر پنهان تشکیل شده باشد، استفاده می‌شود. در این روش علاوه بر بررسی رابطه متغیرهای مشاهده‌پذیر با متغیرهای پنهان، رابطه متغیرهای پنهان با سازه اصلی خود نیز بررسی می‌شود (حیبی و کلاهی، ۱۴۰۱، ص ۳۹-۶۴).

یافته‌های پژوهش

یافته‌های مرتبط با روایی شاخص روایی محتوا (CVI)، ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) و پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان بر اساس نظر ۱۵ کارشناس به قرار ذیل بود:

جدول ۱: روایی محتوایی گویه‌های پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان

مؤلفه‌ها/ردیف	محتوای استنباطی / نشانگر	گویه	شاخص روایی محتوا (CVI)	ضریب نسبی روایی محتوا (CVR)
۱	یاد خداوند و آرامش	۱. توجه به خدا به من آرامش می‌دهد.	۱	۱
۲	قدرت خداوند و غم و اندوه	۲. خداوند اندوه من را برطرف می‌کند.	۰/۸۷	۰/۹۸
۳	حضور همیشگی خداوند	۳. خداوند همه‌جا همراه من است.	۰/۹۸	۱
۴	خدا و نرمی قلب	۴. یاد خدا موجب می‌شود قلبم نرم شود.	۰/۹۱	۰/۹۵
۵	خدا و افزایش تحمل	۵. خداوند می‌تواند به من آرامش دهد.	۰/۸۹	۰/۹۵
۶	خدا و نجات از سختی	۶. خداوند مرا از سختی‌ها نجات می‌دهد.	۰/۸۶	۰/۹۰
۷	خدا و نجات از سختی	۷. خداوند راه‌گشای سختی‌هاست.	۰/۹۰	۰/۹۳
۸	خدا و ایجاد احساس مثبت	۸. با یاد خدا احساسات مثبت در من بیشتر می‌شود.	۱	۰/۹۶
۹	پناهگاه بودن خداوند	۹. در سختی‌های زندگی به خدا پناه می‌برم.	۰/۸۸	۰/۹۱
۱۰	درخواست از خداوند و احساس مثبت	۱۰. وقتی نگران می‌شوم، توسل به خدا و اهل بیت علیهم‌السلام حالم را خوب می‌کند.	۰/۹۵	۱
۱۱	حضور خدا در سختی‌ها	۱۱. احساس می‌کنم خداوند در همه لحظات زندگی من حضور دارد.	۰/۸۲	۰/۸۵
۱۲	قدرت فوق بشری خداوند	۱۲. معتقدم خداوند غم و اندوه را از دل من برمی‌دارد.	۰/۹۷	۱
۱۳	دشواری‌های زندگی و یاد خدا	۱۳. حتی در موقعیت دشوار هم، با یاد خدا آرام می‌شوم.	۰/۸۰	۰/۸۴
۱۴	توکل به خدا	۱۴. در حل مشکلات، خداوند را پشتوانه خوبی می‌دانم.	۱	۱
		۱۵. در وسوسه‌های شیطان به خداوند توکل می‌کنم.	۰/۹۵	۱

۱۵	کنترل هیجانات منفی و باور به خدا	۱۶. چون خدا همراه من است نگران نمی شوم.	۰/۹۳	۰/۸۵
۱۶	عزت و خداوند	۱۷. معتقدم خداوند به انسان عزت می دهد و مردم نقشی در آن ندارند. ۱۸. چون عزت دست خداست، رفتار دیگران من را محزون نمی کند.	۰/۸۹	۰/۹۱ ۰/۹۵
۱۷	امید به رحمت خداوند	۱۹. به رحمت خدا امید دارم.	۱	۱
۱۸	انجام اعمال دینی و احساس خوشحالی	۲۰. بعد از انجام عبادت احساس خوشحالی می کنم.	۰/۸۹	۰/۹۴
۱۹	همراهی خدا و کاهش احساسات منفی ناشی از تنهایی و طرد	۲۱. با وجود خدا احساس تنهایی نمی کنم.	۰/۹۶	۰/۹۹
۲۰	عمل به رفتارهای دینی و دوری هیجان منفی	۲۲. عمل به دستورات الهی موجب می شود استرس نداشته باشم.	۰/۹۵	۱
۲۱	خداوند و احساسات مثبت	۲۳. ایمان به خداوند احساس خوبی به من می دهد. ۲۴. اعتقاد به خدا باعث می شود در مشکلات و رویدادهای ناگوار، هیجانات خود را کنترل کنم.	۱ ۰/۸۸	۱ ۰/۹۴
۲۲	نماز و دور شدن ترس و حزن	۲۵. نماز خواندن به من آرامش می دهد.	۰/۹۰	۰/۸۵
۲۳	توجه به نشانه های خداوند و احساس مثبت	۲۶. دیدن آیات الهی من را خوشحال می کند.	۰/۹۵	۱
۲۴	توانایی خداوند در حل مشکلات و ایجاد احساس مثبت	۲۷. دعا کردن در سختی ها، حس خوبی به من می دهد.	۰/۹۸	۰/۸۹
۲۵	تسلیم خدا بودن و دوری ترس و غم	۲۸. خودم را تسلیم خداوند می دانم.	۰/۹۴	۱
۲۶	ارتباط با خداوند و کم شدن نگرانی و غم	۲۹. قرآن خواندن، نگرانی من را کم می کند.	۰/۸۶	۰/۸۶
۲۷	دیدن نعمت های الهی و احساس خوب	۳۰. نعمت های الهی من را شاد می کند.	۰/۹۹	۱
۲۸	باور به امنیت دهنده بودن خداوند	۳۱. اگر به دستور خدا عمل کنم خدا از من محافظت می کند.	۰/۹۱	۰/۹۷
۲۹	ترش از خدا و عذاب اخروی نه مردم	۳۲. یاد گرفته ام، فقط از خدا بترسم.	۰/۸۹	۰/۸۸
۳۰	افراد زورگو و توانمندی در توجه به خدا و درخواست از او	۳۳. در مقابل افراد زورگو، به خدا توجه می کنم.	۱	۱
۳۱	باور به آینده خوب	۳۴. آینده امیدبخش است.	۰/۹۳	۰/۹۵
۳۲	درخواست از خداوند جهت بالا بردن تحمل	۳۵. از خدا می خواهم، تحمل من را بالا ببرد.	۰/۹۵	۰/۹۸
۳۳	علم و آگاهی به توانایی خدا الهام و وحی الهی	۳۶. وقتی می دانم آینده روشن است، مضطرب نمی شوم. ۳۷. آگاهی به آینده، موجب می شود راحت تر با سختی ها کنار بیایم.	۰/۹۷ ۰/۹۳	۱ ۰/۹۵
۳۴	روزی دهنده بودن خدا	۳۸. چون خداوند روزی دهنده است، مشکلات اقتصادی من را ناراحت نمی کند.	۰/۸۵	۰/۸۹
۳۵	غضب، بخشش، کینه توزی	۳۹. دیگران من را آدم کینه توزی می دانند.	۰/۹۸	۰/۸۹
۳۶	تلافی کردن یا عفو و گذشت	۴۰. اگر کسی در حق من بدی کند تلافی می کنم. ۴۱. از جریحه دار کردن احساسات دیگران خودداری می کنم.	۰/۹۴ ۰/۹۷	۱ ۱
۳۷	اندوهگین شدن از حرف مردم	۴۲. هنگامی که می فهمم دیگران پشت سر من حرف نامناسب می زنند، ناراحت می شوم.	۰/۹۹	۱

۳۸	مقایسه مثبت یا منفی خود با دیگران	۴۳. برای پیشرفت بیشتر، خودم را با دوستانم مقایسه می کنم. ۰/۹۸	۰/۸۹
		۴۴. از داشته هایم راضی هستم. ۰/۸۸	۰/۹۴
		۴۵. احساس می کنم من به دیگران بیشتر نیاز دارم، تا اینکه دیگران به من. ۰/۹۰	۰/۸۵
		۴۶. از مقایسه دارایی های خود با دیگران متنفرم. ۰/۹۵	۱
۳۹	ترجیح دنیا بر آخرت	۴۷. به زرق و برق زندگی در دنیا گرفتار شده ام و اضطراب دارم. ۰/۹۸	۰/۸۹
		۴۸. دنیا مزرعه آخرت است؛ بنابراین دارایی های دنیایی من را مغرور نمی کند. ۰/۹۴	۱
۴۰	رویگردانی از مردم	۴۹. با رویگردانی از مردم، ناراحتی خود را به آنها نشان می دهم. ۰/۹۷	۱
		۵۰. نمی توانم کسانی که در حق من بدی کرده اند، را ببخشم. ۰/۹۹	۱
۴۱	غمگین نشدن از توطئه، تکذیب و انکار	۵۱. دوستانم به راحتی نظرات مخالف خود را با من در میان می گذارند. ۰/۹۱	۰/۹۷
		۵۲. از اینکه دیگران در مورد من توطئه کنند یا من را تکذیب کنند، غمگین نمی شوم. ۰/۸۹	۰/۸۸
۴۲	عدم توجه به نظرات دیگران عدم ترس از مردم	۵۳. از اینکه دیگران من را خوب ارزیابی نکنند، نگران هستم. ۱	۱
۴۳	غمگین شدن هنگام از دست دادن	۵۴. وقتی چیزی را از دست دهم، نمی توانم احساسات خودم را کنترل کنم. ۰/۹۳	۰/۹۵
		۵۵. می توانم احساسات منفی حاصل از کمبودهای زندگی را تحمل کنم. ۰/۹۵	۰/۹۸
		۵۶. با از دست دادن نعمت های دنیا، به اندازه غمگین می شوم. ۰/۹۸	۱
۴۴	کنترل هیجان منفی ناشی از گذشتن از محبوب	۵۷. وقتی چیزی را دوست داشته باشم؛ جدایی از آن، من را مضطرب می کند. ۰/۹۱	۰/۹۵
۴۵	صبر بر آزار و اذیت دیگران (مخالفین)	۵۸. از رفتار و حرف نامناسب دیگران، ناراحت می شوم. ۰/۸۹	۰/۹۵
۴۶	عدم صبر بر آزار و اذیت دیگران (مخالفین)	۵۹. در مقابل نیرنگ مخالفین، نمی توانم صوری کنم. ۰/۸۶	۰/۹۰
۴۷	تکیه گاه و حامی داشتن	۶۰. در انجام امور مختلف به دیگران وابسته هستم. ۰/۹۰	۰/۹۳
		۶۱. اینکه یک نفر حامی من باشد، حس خوبی به من می دهد. ۱	۰/۹۶
		۶۲. در کنار افراد مخاف با من، حضور یک فرد حامی نگرانی من را کاهش می دهد. ۰/۸۸	۰/۹۱
۴۸	نحوه برخورد با رویدادهای ناخوشایند	۶۳. رویارویی با مسائل ناخوشایند برایم مشکل است. ۰/۹۵	۱
		۶۴. دیگران می گویند؛ اینکه به حق و حقوق خود راضی هستم، خیلی خوب است. ۰/۸۲	۰/۸۵
۴۹	رویگردانی از مردم	۶۵. وقتی از دیگران ناراحتم، برایم مهم نیست رفتارهایی از من سر بزنند، که باعث ناراحتی آنها شود. ۰/۹۸	۱

۵۰	پاسخ هیجان مثبت با هیجان مثبت	۶۶. رفتارم باعث می شود که دیگران را از خودم برنجانم.	۰/۹۱	۰/۹۵
۵۱	یاد خدا و ایجاد هیجان مثبت	۶۷. با دوستان رابطه صمیمی برقرار می کنم.	۰/۸۹	۰/۹۵
۵۲	نشانه های الهی و هیجان مثبت یا منفی	۶۸. شاد بودن در کنار انسان های معنوی برایم سخت است.	۰/۸۶	۰/۹۰
۵۳	مبنای خوشحالی و ناراحتی در ارتباط	۶۹. با دیدن نشانه های الهی نگران می شوم.	۰/۹۰	۰/۹۳
		۷۰. هنگام کار کردن با دیگران، پیرو افکار آنها هستم، تا ناراحت نشوند.	۱	۰/۹۶
		۷۱. وقتی دیگران کار بدی انجام میدهند ناراحت می شوم.	۰/۸۸	۰/۹۱
۵۴	فهم دیگران و مهربان بودن با آنها	۷۲. کمک کردن به دیگران را دوست دارم.	۰/۹۹	۱
۵۵	انفاق و کمک مالی به دیگران	۷۳. از کمک کردن به دیگران خوشحال می شوم.	۰/۹۱	۰/۹۷
		۷۴. وقتی به دیگران کمک می کنم متنی بر آنها نمی گذارم.	۰/۸۹	۰/۸۸
۵۶	احسان به دیگران	۷۵. از خوبی کردن در حق دیگران لذت می برم.	۱	۱
		۷۶. امور اجتماعی نادرستی که انجام می دهم، من را نگران می کند.	۰/۹۳	۰/۹۵
۵۷	برخورد تند یا مهربانانه	۷۷. دیگران می گویند، مهربان هستم.	۰/۹۵	۰/۹۸
		۷۸. به نظر دیگران من فردی اجتماعی هستم.	۰/۹۸	۱
۵۸	مسئولیت پذیری در قبال دیگران	۷۹. کمک کردن به دیگران را دوست دارم.	۰/۹۱	۰/۹۵
		۸۰. مراقب روابط صمیمانه ام با دیگران هستم.	۰/۸۹	۰/۹۵
۵۹	همراهی با دیگران	۸۱. به خوبی با دیگران همراهی می کنم.	۰/۹۹	۱
۶۰	احساس غمگینی بخاطر دیگران	۸۲. دیدن رنج دیگران برایم سخت است.	۰/۹۸	۰/۸۹
۶۱	انجام عملی برای رفع غمگینی دیگران	۸۳. وقتی می بینم فردی ناراحت هست، از وظایف خود دست می کشم تا او را خوشحال کنم.	۰/۸۸	۰/۹۴
۶۲	احترام گذاشتن به احساسات دیگران	۸۴. قادر هستم احترام به دیگران را حفظ کنم.	۰/۹۰	۰/۸۵
۶۳	حساس بودن به احساس منطقی مثبت یا منفی دیگران	۸۵. نسبت به احساسات دیگران حساس هستم.	۰/۹۵	۱
۶۴	مدیریت خشم	۸۶. هنگامی که عصبانی می شوم، می توانم بر خودم مسلط باشم.	۰/۹۸	۰/۸۹
۶۵	کنترل یا عدم کنترل هیجان	۸۷. وقتی ناراحت می شوم، کنترل خود را از دست می دهم.	۰/۹۴	۱
۶۶	سخت یا آسان بودن کنترل خشم	۸۸. کنترل خشم برایم مشکل است.	۰/۹۷	۱
		۸۹. بدجوری خشمگین می شوم.	۰/۹۹	۱
۶۷	کنترل هیجانات منفی هنگام آزار مردم	۹۰. وقتی مردم من را آزار می دهند، هیجانات خودم را کنترل می کنم.	۰/۹۷	۱
۶۸	صبر در برابر مشکلات و سختی ها	۹۱. در مشکلات آرامش خود را حفظ می کنم.	۰/۹۹	۱
		۹۲. مشکلات زندگی، آزمایش الهی است.	۰/۹۱	۰/۹۷
۶۹	توانایی کنترل شرایط دشوار (با القای آرامش توسط خدا)	۹۳. می دانم در شرایط دشوار، چگونه خود را آرام کنم.	۰/۸۹	۰/۸۸
۷۰	شناخت و آگاهی نسبت به هیجانات خود	۹۴. نسبت به احساساتم آگاهی دارم.	۱	۱
		۹۵. هیجاناتم را خوب می شناسم.	۰/۹۳	۰/۹۵

مؤلفه سوم: همدلی

مؤلفه چهارم: کنترل هیجانات درون فردی

۷۱	توانایی درک شرایط دیگران	۹۶. سعی می کنم دیگران را درک کنم.	۰/۹۵	۰/۹۸
۷۲	اعتماد به نفس	۹۷. توانایی تسلط بر شرایط دشوار را دارم و مضطرب نمی شوم.	۰/۹۸	۱
۷۳	توانایی درک احساسات دیگران	۹۸. به خوبی می توانم احساس دیگران را درک کنم.	۰/۹۱	۰/۹۵
۷۴	توانایی کنترل خشم	۹۹. دیگران به من می گویند، هنگام بحث آرام صحبت کنم.	۰/۹۷	۱
۷۵	رنگ زرد و سرور و شادی	۱۰۰. رنگها تأثیر زیادی بر احساسات من دارند.	۰/۹۹	۱
۷۶	ابراز هیجان در داده های الهی	۱۰۱. وقتی نعمتی به من داده می شود، خدا را شکر می کنم.	۰/۹۱	۰/۹۷
۷۷	ترس از خدا و عدم ترس از دیگران	۱۰۲. می توانم مخالفت با دیگران را ابراز نمایم.	۰/۹۸	۰/۸۹
		۱۰۳. به نظرات دیگران توجه نمی کنم.	۰/۹۴	۱
۷۸	عدم قطع ارتباط با دیگران	۱۰۴. به راحتی می توانم افکارم را به دیگران بگویم.	۰/۹۷	۱
		۱۰۵. در مقابل درخواست نامناسب دیگران، نه گفتن برایم مشکل است.	۰/۹۹	۱
۷۹	راضی بودن به حق خود	۱۰۶. در مشکلات می توانم از حق خود دفاع کنم.	۰/۹۷	۱
۸۰	تاب آوری و انعطاف	۱۰۷. به راحتی با دیگران دوست می شوم.	۰/۹۹	۱
۸۱	ایمان و شادی	۱۰۸. دوستانم من را آدم شادی می دانند.	۰/۹۱	۰/۹۷
۸۲	اعتماد به نفس	۱۰۹. بیشتر اوقات به خودم اطمینان دارم.	۰/۸۹	۰/۸۸
۸۳	توانایی ابراز احساس	۱۱۰. به سختی می توانم احساساتم را با دیگران در میان بگذارم.	۱	۱
۸۴	رضایت از زندگی	۱۱۱. از زندگی ام راضی هستم.	۰/۹۴	۱
۸۵	عدم توانایی ابراز صحیح هیجان	۱۱۲. هنگامی که از دیگران خشمگین می شوم، نمی توانم با آنها در این مورد صحبت کنم.	۰/۹۷	۱
۸۶	احساس رضایت از زندگی	۱۱۳. در زندگی، احساس آرامش می کنم.	۰/۹۹	۱
۸۷	برداشتن کینه / القای ترس	۱۱۴. خداوند در دل افراد کافر ترس می اندازد.	۰/۹۱	۰/۹۷
		۱۱۵. خداوند می تواند ترس را کم یا زیاد کند.	۰/۸۹	۰/۸۸
۸۸	القای ترس	۱۱۶. خدا در دل کسانی که کافر هستند، ترس می اندازد.	۱	۱
۸۹	باور به معاد و کنترل هیجان	۱۱۷. معتقدم زندگی با مرگ تمام نمی شود.	۰/۹۳	۰/۹۵
۹۰	نجات دهنده بودن خدا	۱۱۸. غم در زندگی دنیا طبیعی است.	۰/۹۴	۱
		۱۱۹. خداوند از غم های من بزرگ تر است.	۰/۹۷	۱
۹۱	اعتماد به نفس	۱۲۰. مؤمنین برتر از همه هستند.	۰/۹۱	۰/۹۷
۹۲	تسلیم خدا بودن	۱۲۱. افرادی که تسلیم خداوند هستند، آرامش دارند.	۰/۸۹	۰/۸۸
۹۳	اثر معامله کردن با خدا	۱۲۲. اگر از محبوب های خودم در راه خدا بگذرم خوشحال می شوم.	۱	۱
۹۴	القای الفت بین قلوب	۱۲۳. خدا دل انسان ها را به هم نزدیک می کند.	۰/۹۴	۱

مؤلفه پنجم: تأثیر ناپذیری

مؤلفه ششم: القایات الهی (کنترل افاضه ای)

۹۵	اقامه نماز	۱۲۴. در خواندن نماز جدی هستم و سستی نمی‌کنم.	۰/۹۷	۱
۹۶	انجام واجبات	۱۲۵. در انجام واجبات کوشا هستم. ۱۲۶. انجام کارهای نیک من را خوشحال می‌کند.	۰/۹۹ ۰/۹۷	۱
۹۷	دوری و ترک از محرمات و گناهان	۱۲۷. سعی می‌کنم از انجام گناه خودداری کنم.	۰/۸۸	۰/۸۹
۹۸	شناخت گناهان	۱۲۸. گناه را می‌شناسم و از آن دوری می‌کنم.	۰/۹۷	۰/۹۱
۹۹	پایبندی به احکام دین	۱۲۹. به احکام دینی خود مانند نماز و روزه پایبندم. ۱۳۰. از دستورات الهی پیروی می‌کنم.	۰/۸۸ ۱	۰/۸۹ ۱
۱۰۰	احساس گناه با انجام دادن گناه	۱۳۱. وقتی کار خلاف دستورات دینی انجام می‌دهم، احساس گناه می‌کنم.	۰/۹۴	۱
۱۰۱	ترس از نافرمانی خدا	۱۳۲. همچنان که به رحمت خدا امیدوارم، خوف از نافرمانی خدا نیز دارم.	۰/۹۷	۱
۱۰۲	غیرت دینی داشتن	۱۳۳. وقتی افرادی را می‌بینم که به باید و نباید الهی توجهی ندارند، غمگین می‌شوم.	۰/۸۸	۰/۹۱
۱۰۳	ترس از نافرمانی خدا	۱۳۴. از نافرمانی خداوند می‌ترسم.	۰/۹۹	۱
۱۰۴	پایبندی به تعهدات	۱۳۵. کاری که بوعهده بگیرم کامل انجام می‌دهم. ۱۳۶. به دیگران کمک می‌کنم، حتی اگر کمکم مورد بی‌توجهی قرار بگیرد.	۰/۹۷ ۰/۸۸	۰/۹۱ ۰/۸۹
۱۰۵	ترجیح آخرت بر دنیا	۱۳۷. زندگی بعد از این دنیا را بیشتر دوست دارم. ۱۳۸. باور دارم که زندگی دنیا زودگذر است.	۱ ۰/۹۳	۰/۹۵
۱۰۶	ترجیح مؤمن بر غیرمؤمن	۱۳۹. در انتخاب افراد به اعتقادات فرد توجه دارم.	۰/۹۵	۰/۹۸
۱۰۷	نجوای شیطان	۱۴۰. هنگامی که بدون دلیل غمگین می‌شوم، توکل به خدا به من آرامش می‌دهد.	۰/۸۸	۰/۸۹
۱۰۸	ولایت شیطان و ترس	۱۴۱. دور شدن از خداوند، من را نگران می‌کند.	۰/۸۰	۰/۸۲
۱۰۹	وسوسه شیطان	۱۴۲. دلیل اصلی اضطراب من، وسوسه زیاد است.	۰/۷۹	۰/۸۵
۱۱۰	القائات شیطانی به دوستانش	۱۴۳. گاهی بدون دلیل وسوسه می‌شوم با دیگران دعوا کنم.	۰/۹۱	۰/۹۷
۱۱۱	در القائات شیطانی به خدا پناه ببر	۱۴۴. احساس دوری از خداوند، من را آزار می‌دهد. ۱۴۵. وقتی عبادت برایم لذت بخش نیست، به خدا پناه می‌برم.	۰/۸۵ ۰/۸۰	۰/۸۸ ۰/۹۰
۱۱۲	توانایی بخشش	۱۴۶. در اوج عصبانیت، دیگران را می‌بخشم.	۰/۹۹	۱
۱۱۳	باور به معاد و بخشش	۱۴۷. اعتقاد به قیامت باعث شده راحت دیگران را ببخشم.	۰/۹۱	۰/۹۷
۱۱۴	رضایت از زندگی	۱۴۸. به حداقل امکانات در زندگی خود راضی هستم.	۰/۸۹	۰/۸۸
۱۱۵	توجه به حرف مردم	۱۴۹. سخنان ناروای مردم من را ناراحت نمی‌کند. ۱۵۰. گرچه از دیگران ناراحت باشم، ولی سعی می‌کنم به‌خوبی با دیگران همراهی کنم.	۱ ۰/۹۱	۱ ۰/۹۵
۱۱۶	ترس از مردم	۱۵۱. از نظرات منفی دیگران نمی‌ترسم.	۰/۸۹	۰/۹۵
۱۱۷	باور به معاد تسهیل‌کننده بخشش	۱۵۲. یاد مرگ من را از نگرانی‌های دور می‌کند.	۰/۹۹	۱
۱۱۸	ترجیح دنیا بر آخرت	۱۵۳. زندگی آخرت را بر زندگی دنیا ترجیح می‌دهم.	۰/۹۸	۰/۸۹

مؤلفه هفتم: مسئولیت‌پذیری دینی

مؤلفه هشتم: القائات شیطانی

مؤلفه نهم: بخشش

همان‌طور که مشاهده می‌شود، گویه‌ها به خاطر اینکه نصاب لازم برای نمرات شاخص روایی محتوایی و شاخص نسبت روایی محتوایی را داشتند، تأیید شده‌اند. برای محاسبه CVR هریک از جلسات از فرمول (۱) استفاده می‌شود:

$$CVR = \frac{NE - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}} \quad \text{فرمول ۱:}$$

در این فرمول NE تعداد متخصصانی است که به گزینه ضروری پاسخ داده‌اند و N تعداد کل متخصصان است. طبق جدول لاوشه میزان روایی محتوا با توجه به تعداد کل متخصصان، نباید کمتر از ۰/۶۹ باشد (حاجی‌زاده و اصغری، ۱۳۹۴، ص ۳۹۹). همچنین یافته‌های مرتبط با پایایی پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان در دو فاز اجرای پایلوت و پرسش‌نامه نهایی به این قرار بود: به‌منظور سنجش پایایی، پرسش‌نامه ۱۵۳ گویه‌ای در نمونه ۹۳ نفری اجرا و نتایج تجزیه‌وتحلیل شد. پایایی کل پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شده است. با بررسی همسانی درونی همه سؤال‌های پرسش‌نامه ۱۵۳ گویه‌ای، سؤال‌هایی که دارای همبستگی پایینی (کمتر از ۰/۱) با نمره کل بودند، از مجموعه سؤالات کنار گذاشته شد. فراوانی نشانگرها و تعداد گویه‌ها در مؤلفه اول: باور ایمانی با ۳۴ نشانگر و ۳۸ گویه؛ مؤلفه دوم: هیجانات بین‌فردی با ۱۹ نشانگر و ۳۳ گویه؛ مؤلفه سوم: همدلی با ۱۰ نشانگر و ۱۴ گویه؛ مؤلفه چهارم: کنترل هیجانات درون‌فردی با ۱۴ نشانگر و ۱۶ گویه؛ مؤلفه پنجم: تأثیرناپذیری با ۱۰ نشانگر و ۱۲ گویه؛ مؤلفه ششم: القانات الهی (کنترل افاضه‌ای) با ۸ نشانگر و ۱۰ گویه؛ مؤلفه هفتم: مسئولیت‌پذیری دینی با ۱۲ نشانگر و ۱۶ گویه؛ مؤلفه هشتم: القانات شیطانی با ۵ نشانگر و ۶ گویه و مؤلفه نهم: بخشش با ۷ نشانگر و ۸ گویه می‌باشد. در مرحله بررسی پایایی پرسش‌نامه، در مجموع ۱۰ گویه در سه مؤلفه به دلیل همبستگی پایین نامناسب تشخیص داده شد. گویه‌های ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵ در مؤلفه القانات شیطانی و گویه‌های ۳۶ و ۳۷ در مؤلفه باورهای ایمانی (الهام و وحی) و گویه‌های ۱۰۰ و ۱۰۱ در مؤلفه کنترل هیجانات درون‌فردی (رنگ زرد و سرور و شادی / ابراز هیجان در داده‌های الهی) حذف شدند و ۱۴۳ گویه برای کل پرسش‌نامه با پایایی (آلفای کرونباخ) ۰/۹۷۵ مناسب تشخیص داده شد.

برای بررسی پایایی پرسش‌نامه نهایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. با توجه به سؤال‌های پرسش‌نامه تهیه‌شده که دارای ۱۴۳ پرسش است و اینکه برای طرح‌های تحلیل عاملی حداقل تعداد نمونه پنج برابر تعداد گویه‌ها باید باشد، تعداد نمونه ۸۴۰ نفر در نظر گرفته شد، که به‌صورت نمونه در دسترس انتخاب گردید و حاکی از کفایت نمونه‌برداری است. با بررسی همسانی درونی همه سؤال‌های پرسش‌نامه ۱۴۳ گویه‌ای، سؤال‌هایی که دارای همبستگی پایینی (کمتر از ۰/۱) با نمره کل بودند، از مجموعه سؤالات کنار گذاشته شد. بر این اساس چهار سؤال (سؤالات ۱۲، ۱۹، ۴۹ و ۷۵) از مجموعه سؤالات کنار گذاشته شد. بر این اساس مقدار آلفای کرونباخ کل سؤالات پرسش‌نامه، ۰/۹۷ محاسبه شد. میزان پایایی کل پرسش‌نامه و هریک از عامل‌های هشت‌گانه در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲: پایایی پرسش‌نامه و عامل‌ها بر اساس آلفای کرونباخ

ردیف	نام عامل	ضریب آلفای کرونباخ	ردیف	نام عامل	ضریب آلفای کرونباخ
۱	باور ایمانی	۰/۹۶	۵	تأثیرناپذیری	۰/۷۸
۲	کنترل هیجانات بین‌فردی	۰/۸۵	۶	القانات الهی	۰/۷۲
۳	همدلی	۰/۸۱	۷	مسئولیت‌پذیری دینی	۰/۸۴
۴	کنترل هیجانات درون‌فردی	۰/۸۵	۸	بخشش	۰/۷۴
	هوش هیجانی قرآن‌بنیان	۰/۹۷			

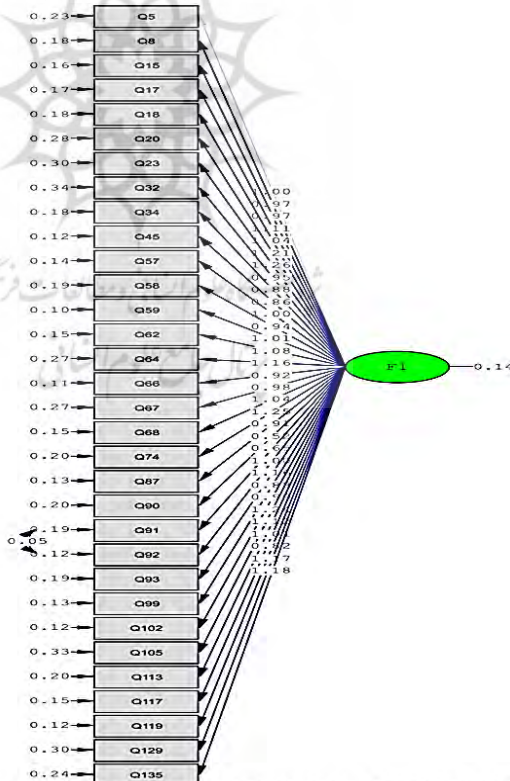
ضریب آلفای کرونباخ برای کل سازه، ۰/۹۷ است، که نشان‌دهنده میزان اعتبار مناسب پرسش‌نامه است؛ همچنین برای عوامل، ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۷۲ تا ۰/۹۶ است، که از حداقل مقدار مورد پذیرش برای اعتبار (۰/۷) بیشتر است؛ بنابراین عوامل نیز از اعتبار لازم برخوردارند.

همچنین جهت ارزیابی روایی سازه پرسش‌نامه و برآورد پارامترهای گویه‌ها، پرسش‌نامه ۱۴۳ گویه‌ای اصلاح‌شده در مرحله قبل، توسط نمونه‌ای ۸۴۰ نفری از جامعه آماری اجرا شد. بدین منظور حدود ۹۵۰ پرسش‌نامه در میان نمونه آماری توزیع گردید؛ پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها به دلیل عدم مشارکت برخی از آنها و حذف پرسش‌نامه‌های ناقص، ۸۴۰ پرسش‌نامه باقی ماند که برای بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول هریک از مؤلفه‌های هشت‌گانه و تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول همه مؤلفه‌ها و تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم سازه هوش هیجانی قرآن‌بنیان به‌صورت مجزا ارائه شده است.

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول همه مؤلفه‌ها

نمودار (۱) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «باور ایمانی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۳۲ گویه معنادار بود و گویه‌های ۱۱۴، ۹۴، ۶، ۱۱۱ حذف شدند.

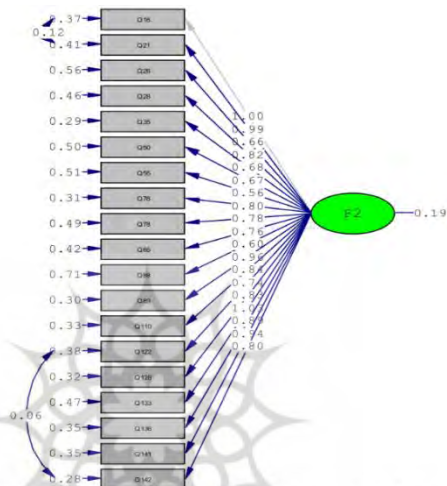
نمودار ۱: مقادیر تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «باور ایمانی»

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «باور ایمانی» (جداول ۳-۱) نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۲) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «کنترل هیجانات بین فردی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۱۹ گویه معنادار بوده و گویه‌های ۱۳۸، ۱۳۷، ۱۳۲، ۱۳۰، ۱۲۷، ۱۴، ۱۰، ۳۷، ۱۹، ۱۲۶، ۴۹، ۱۰۰، ۱۲۷ و ۱۲ حذف شدند.

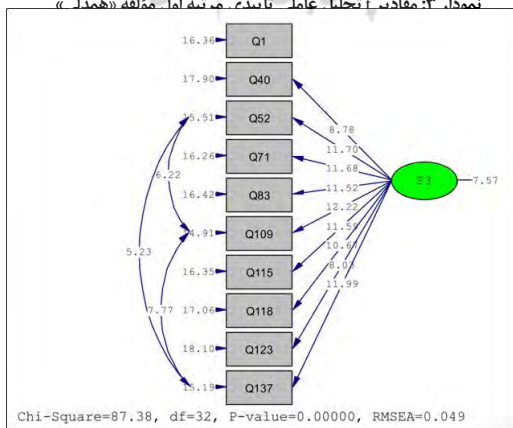
نمودار ۲: مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «کنترل هیجانات بین فردی»

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «کنترل هیجانات بین فردی» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۳) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «همدلی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۱۰ گویه معنادار بوده و گویه‌های ۱۲۱، ۳۶، ۲۹ و ۲ حذف شدند.

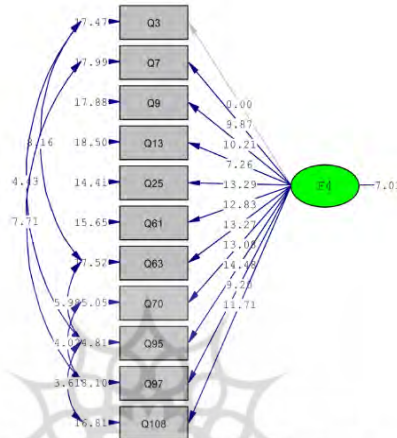
نمودار ۳: مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «همدلی»

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «همدلی» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۴) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «کنترل هیجانات درون فردی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۱۱ گویه معنادار بود و گویه‌های ۱۱۶، ۸۱ و ۸۰ حذف شدند.

نمودار ۴: مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «کنترل هیجانات درون فردی»

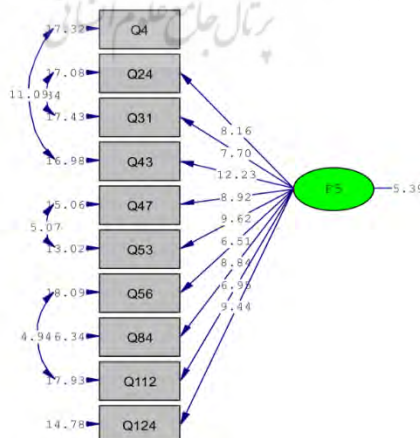

Chi-Square=101.67, df=38, P-value=0.00000, RMSEA=0.056

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «کنترل هیجانات درون فردی» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۵) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «تأثیرناپذیری» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۱۰ معنادار بوده و گویه‌های ۷۵ و ۱۰۴ حذف شدند.

نمودار ۵: مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «تأثیرناپذیری»

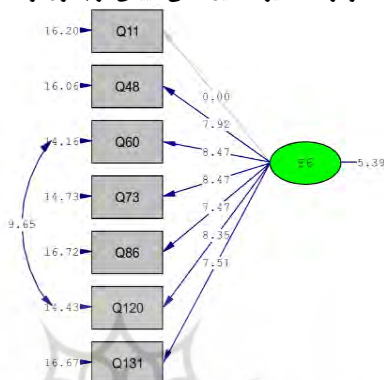

Chi-Square=83.36, df=31, P-value=0.00000, RMSEA=0.065

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «تأثیرناپذیری» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۶) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «القات الهی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۷ گویه معنادار بوده و گویه‌های ۳۸، ۷۲ و ۷۹ حذف شدند.

نمودار ۶: مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «القات الهی»

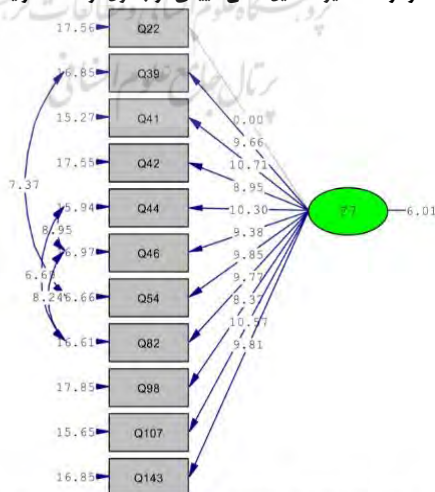

Chi-Square=16.85, df=13, P-value=0.20621, RMSEA=0.020

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «القات الهی» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۷) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «مسئولیت‌پذیری دینی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۱۱ گویه معنادار بوده و گویه‌های ۶۹، ۱۲۵، ۱۰۱، ۵۱ و ۱۳۴ حذف شدند.

نمودار ۷: مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «مسئولیت‌پذیری دینی»

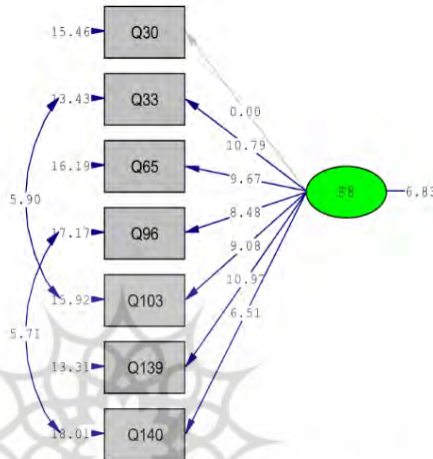

Chi-Square=109.50, df=40, P-value=0.00000, RMSEA=0.070

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «مسئولیت‌پذیری دینی» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

همچنین نمودار (۸) مدل اندازه‌گیری مؤلفه «بخشش» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای ۷ گویه معنادار بوده و گویه ۱۰۶ حذف شد.

نمودار ۸: مقادیر ۲ تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مؤلفه «بخشش»

Chi-Square=17.26, df=12, P-value=0.14019, RMSEA=0.025

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری مؤلفه «بخشش» نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم سازه هوش هیجانی قرآن‌بنیان

تحلیل عاملی مرتبه دوم سازه هوش هیجانی قرآن‌بنیان با استفاده از ۱۰۷ سؤالی که در تحلیل عاملی مرتبه اول مؤلفه‌ها مورد تأیید قرار گرفتند، بررسی شد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای همه گویه‌ها معنادارند.

جدول ۳: شاخص‌های برازش مدل تحلیل عاملی مرتبه دوم سازه هوش هیجانی قرآن‌بنیان

ردیف	شاخص مناسبت مدل	ارزش‌های مورد انتظار (سفارش شده)	ارزش‌های محاسبه‌شده مدل	وضعیت
۱	AGFI	۰/۹ و بیشتر	۰/۹۸	مطلوب
۲	IFI	۰/۹ و بیشتر	۰/۹۵	مطلوب
۳	CFI	۰/۹ و بیشتر	۰/۹۵	مطلوب
۴	RMSEA	پایین‌تر از ۰/۰۸	۰/۰۷۷	مطلوب
۶	$\frac{\chi^2}{df}$	کوچک‌تر از ۳	۲/۷۶	مطلوب

محاسبه شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری سازه هوش هیجانی قرآن‌بنیان نشان می‌دهد که تحلیل عاملی تأییدی، از برازش خوبی برخوردار است.

ضریب همبستگی مؤلفه‌های هوش هیجانی قرآن‌بنیان

ماتریس همبستگی بین مؤلفه‌های و نمره کل هوش هیجانی قرآن‌بنیان، در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول ۴: آمارهای توصیفی و ضرایب همبستگی مؤلفه‌های هوش هیجانی قرآن‌بنیان

۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
							۱	باور ایمانی
						۱	۰/۳۴۲**	کنترل هیجانات بین فردی
					۱	۰/۱۳۷**	۰/۵۶۱**	همدلی
				۱	۰/۳۷۹**	۰/۵۳۵**	۰/۴۶۴**	کنترل هیجانات درون فردی
			۱	۰/۵۴۱**	۰/۳۷۳**	۰/۴۱۷**	۰/۴۳۳**	تأثیر ناپذیری
		۱	۰/۳۰۹**	۰/۳۶۴**	۰/۴۳۶**	۰/۲۳۰**	۰/۶۱۴**	القائات الهی
	۱	۰/۵۷۲**	۰/۳۸۷**	۰/۴۵۳**	۰/۵۰۵**	۰/۳۰۵**	۰/۷۱۵**	مسئولیت‌پذیری دینی
۱	۰/۵۷۸**	۰/۵۲۰**	۰/۴۴۹**	۰/۵۸۲**	۰/۴۴۹**	۰/۴۰۲**	۰/۵۸۹**	بخشش
۰/۷۵۵**	۰/۷۷۷**	۰/۶۶۷**	۰/۶۵۱**	۰/۷۲۹**	۰/۶۴۵**	۰/۵۹۹**	۰/۸۷۰**	هوش هیجانی قرآن‌بنیان

** همبستگی معنی‌دار در سطح ۰/۰۱

همان‌گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود، ضرایب همبستگی بین همه مؤلفه‌های هوش هیجانی در سطح ۰/۱ معنی‌دار است.

نتیجه‌گیری

در مطالعه حاضر تلاش شد که بر اساس چارچوبی نظری و مؤلفه‌های هوش هیجانی قرآن‌بنیان، پرسش‌نامه سنجش آن تهیه گردد. ویژگی‌های روان‌سنجی این پرسش‌نامه با روش پیمایشی به‌دست آمد. در روایی سازه به روش همسانی درونی، همبستگی هر کدام از سؤالات پرسش‌نامه نهایی با نمره کل پرسش‌نامه معنادار بود. سؤال‌هایی که دارای همبستگی پایینی (کمتر از ۰/۱) با نمره کل بودند، از مجموعه سؤالات کنار گذاشته شدند.

به‌منظور بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول و دوم استفاده شده است. در بخش اول با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول روایی هریک از عوامل هشت‌گانه بررسی شد و به تأیید رسید. در بخش دوم با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم برازش همه گویه‌ها و عامل‌ها به‌منظور سنجش سازه هوش هیجانی قرآن‌بنیان بررسی شد. ضرایب به‌دست‌آمده برای همه گویه‌ها معنادار بودند. همچنین به‌منظور بررسی اعتبار پرسش‌نامه ضریب آلفای کرونباخ کل سؤالات پرسش‌نامه ۰/۹۷ محاسبه شد، که نشان‌دهنده پایایی همسانی درونی این مقیاس است. همچنین برای عوامل، ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۷۲ تا ۰/۹۶ است، که از حداقل مقدار مورد پذیرش برای اعتبار (۰/۷) بیشتر است. ضریب آلفای کرونباخ برای ۸ عامل این مقیاس عبارت است از: باور ایمانی (۰/۹۶)، کنترل هیجانات بین فردی (۰/۸۵)، همدلی (۰/۸۱)، کنترل هیجانات درون فردی (۰/۸۵)، تأثیر ناپذیری (۰/۷۸)، القائات الهی (۰/۷۲)؛ بنابراین پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان از اعتبار و روایی لازم برای سنجش این عوامل برخوردار است.

تا کنون پرسش‌نامه‌ای جهت سنجش هوش هیجانی مطابق با آموزه‌های دینی ساخته نشده است، اما پرسش‌نامه تدوین شده در برخی از مؤلفه‌ها با تحقیقاتی که انجام شده همسو و مشترک است. برخی از پژوهش‌های انجام شده در این حوزه عبارت‌اند از: قاضی‌زاده (۱۳۹۶) در خصوص شاخص‌های ارتباط مطلوب با مردم، نحوه مدیریت خشم، ترس، راهبردهای کاهش حزن و اندوه، شناخت خود، همدلی و همدلی با مردم، تصمیم‌گیری و حل مسئله، خدامیان آرانی و دیگران (۱۴۰۱) در راهبردهای تنظیم هیجان درون‌فردی؛ یعنی اذکار خاص دعا، استغفار، تغذیه، رفاقت، نفاقت و نماز، شاکر حکیم و شریفی (۱۳۹۹) در بعد شناختی؛ بینش صحیح نسبت به خدا، خود، دیگران و هستی در بعد رفتاری مراقبه، مشارطه و محاسبه، توجه گردانی، انجام تمرینات آرامش‌بخشی، انجام امور معنوی؛ در حیطه محیطی شناسایی عوامل محیطی برانگیزاننده هیجانات منفی و تغییر آن، قرار گرفتن در محیط آرام‌بخش، زیباسازی محیط زندگی و همنشینی با صالحان، تمسکی (۱۳۹۵) در چهار مؤلفه آگاهی بر هیجان‌ها، موقعیت‌شناسی، اظهار هیجانی مناسب و کنترل هیجان، زیوری (۱۳۹۸) که به بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در آموزه‌های دینی پرداخته، سیفعلی‌ئی و دیگران (۱۴۰۱) که برای مدیریت هیجان به صبر، کظم غیظ، بخشش، شکایت به خدا؛ و در موانع به رفتار با غیظ، کم‌طاقتی و شادی به غیر حق پرداخته و آل سعدی ثانی (۱۳۹۹) که خصوصیات و ویژگی‌های هوش هیجانی از منظر اسلام مطرح کرده است.

نتیجه پژوهش نشان داد که سه عامل باور و اعتقادات ایمانی، القاءات الهی یا کنترل افاضه‌ای و مسئولیت‌پذیری دینی در پژوهش‌های دیگر مطرح نشده است. بنابراین می‌توان گفت که یکی از دستاوردهای پژوهش حاضر این است که پرسش‌نامه هوش هیجانی قرآن‌بنیان سنجه‌ای نیز برای اندازه‌گیری ادراکات هیجانی هنگامی که منشأ القای هیجان از سوی خداوند باشد را نیز در اختیار قرار می‌دهد.

منابع

قرآن کریم.

آل‌سعدی ثانی، علیرضا (۱۳۹۹). ابعاد، خصوصیات و ویژگی‌های هوش هیجانی از منظر اسلام. *رهافت‌های نوین در مطالعات اسلامی*، ۳۶-۷، (۴)۲.

برادبری، تراویس و گریوز، جین (۱۳۹۲). *هوش هیجانی (مهارت‌ها و آزمون‌ها)*. ترجمه مهدی گنجی. تهران: ساوالان.

بلیکی، نورمن (۱۳۹۵). *طراحی پژوهش‌های اجتماعی*. ترجمه حسن چلوشیان. تهران: نشر نی.

پورکرمان، محبوبه (۱۳۹۵). *هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن از نگاه قرآن و روایات*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. یزد: دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

تسمکی، احمد (۱۳۹۵). *سلامت هیجانی بر اساس منابع اسلامی و ساخت پرسش‌نامه اولیه آن*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

جزینی، علیرضا و دیگران (۱۳۹۹). رابطه مهارت هوش هیجانی با عملکرد گشت‌های انتظامی در سرکلانتری یکم تهران بزرگ. *انتظام اجتماعی*، ۱۱۲(۱)، ۴۸-۲۵.

حاجی‌زاده، ابراهیم و اصغری، محمد (۱۳۹۴). *روش‌های تحلیل‌های آماری*. تهران: جهاد دانشگاهی.

حبیبی، آرش و کلاهی، بهاره (۱۴۰۱). *کتاب مدلیابی معادلات ساختاری*. تهران: جهاد دانشگاهی.

حسن‌زاده، رمضان و ساداتی، سیدمرتضی (۱۴۰۰). *هوش هیجانی (مدیریت احساس، عاطفه و هیجان)*. تهران: روان.

حیدری خورمیزی، سیدحسین (۱۴۰۳). *هوش هیجانی قرآن‌بنیان و ساخت پرسش‌نامه آن*. رساله دکتری قرآن و علوم، گرایش روان‌شناسی. جامعه المصطفی العالمیه. مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث.

خدامیان آرانی، علی‌اکبر و دیگران (۱۴۰۱). بررسی راهبردهای تنظیم هیجان درون فردی در روایات. *پژوهش‌نامه علوم حدیث تطبیقی*، ۱۶(۱)، ۱۲۸-۱۱۳.

زیوری، محمدحسین (۱۳۹۸). بررسی مؤلفه‌های هوش هیجانی در آموزه‌های دینی. *اسلام و سلامت*، ۳(۱)، ۵۸-۴۷.

سیفعلی‌ئی، فاطمه و دیگران (۱۴۰۱). نظام انضباط هیجانی در قرآن کریم. *تربیت اسلامی*، ۱۱۷(۳۹)، ۷۲-۴۹.

شاکر حکیم، نسرين و شریفی، فاطمه (۱۳۹۹). راهکارهای تعدیل هیجان بر اساس آموزه‌های دینی. *مطالعات روان‌شناسی با رویکرد اسلامی*، ۱، ۶۷-۴۷.

علم‌الهدی، جمیله و دیگران (۱۴۰۰). پژوهشی بر مفهوم هیجان در آیات قرآن کریم و رابطه آن با رشد. *آموزه‌های قرآنی*، ۱۸(۳۳)، ۳۲-۳.

قاضی‌زاده، زهراسادات (۱۳۹۶). *اصول هوش هیجانی در نهج البلاغه*. رساله دکتری. مشهد: دانشگاه فردوسی.

گلمن، دانیل (۱۳۹۸). *هوش هیجانی*. ترجمه نسرين پارسا. تهران: رشد.

میردیکوندی، رحیم (۱۳۹۰). *عقل دینی و هوش هیجانی*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

میرز، لاورنس اس، گامست، گلن و گارینو، ا. جی (۱۴۰۱). *کتاب پژوهش چندمتغیری کاربردی طرح و تفسیر*. ترجمه حسن پاشا شریفی. تهران: رشد.

- Goleman, D. (2001). *Emotional intelligence: Perspectives on a theory of performance*. In C.Cherniss & D.Goleman (eds.): *The emotionally intelligent workplace*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Goleman, Daniel. (2021). *Leadership: The power of emotional intelligence*. More Than Sound LLC.
- Gross, James J. (2015). *Handbook of emotion regulation – Second edition* New York *The Guilford Press*. 28. Gross, James J. *Handbook of emotion regulation*. Second edition. New York: The Guilford Press.
- Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. (2000). Emotional Intelligence as Zeitgeist, as Personality, and as Mental Ability, In: Bar-On, R. & Parker, J. D. A. (Eds.), *The Handbook of Emotional Intelligence*, Jossey-Bass. San Francisco.

